

ORTADOĞU KENDİNİ YÖNETEMEZ, YÖNETİLMESİ GEREKİR(!)

Kaplan'a göre Batı ve İslam coğrafyası arasında kurulan ikilikte İslam coğrafyası şiddet ve anarşinin coğrafyasını temsil ederken, Batı'ya düşen bu coğrafyayı gerek emperyalist vasıtalarla gerekse Batı Aydınlanmasının yerleşmesi ile uysallaştırmaktır .

Ali BALCI

Karl Marx bir zamanlar Doğu için "Sie können sich nicht vertreten, sie müssen vertreten werden" ifadelerini kullanmıştı. Marx, "Onlar kendilerini temsil edemezler, temsil edilmeleri gerekir" anlamına gelen bu ifadeleri kullandığında Batı'nın Doğu'ya yönelik sömürüsü olanca azametiyle devam ediyordu ve bu sömürüyü normalleştiren, hatta imkânlı kılan Doğu'ya dair metinler Batı'da ciddi ölçüde üretilip, tüketilmekteydi. Doğulu olana öznellik imkânı bırakmayan ve ancak Batılının diline dâhil olduğunda var olabilecek bir Doğulu fikri, bu konuda çığır açıcı çalışması ile bilinen Edward Said'in ifadeleriyle, "Aiskhlos'la, diyelim Victor Hugo'yu, Dante'yi, Karl Marx'ı bir araya getiren" temel unsurdu. Bu fikir ve bu fikir etrafında üretilen devasa külliyat/metinler bir taraftan Batı'nın Doğu üzerindeki acımasız sömürgeci iktidarının bir ürünüyken, diğer taraftan da bu iktidarı kuran, sağlamlaştıran ve itiraz edilmez katı bir gerçeklikmiş gibi görünmesini sağlayan bir işlev üstlenmişlerdi.

Peki, bütün bunlar, 19. yüzyılda mı kaldılar? Marx'ın cümlesi

bugün sadece bir Batılının Batı dışına dair kurmuş olduğu saçma ve bir o kadar önyargılı bir cümleye mi dönüştü? Kestirme ve basit bir cevap vermek gerekirse: Hayır! Nasıl Marx'ın bu cümlesi Batı'nın Doğu üzerindeki sömürgeci iktidarını imkânlı hale getirmişse, diğer bir ifadeyle söz konusu ifade içinde bulunduğu yapının bir ürünü ise, bugün o yapının ortadan kalkmadığı açık bir şekilde ortada olduğuna göre fikrin tarihin sayfalarında kaldığını söylemek zor. Dolayısıyla Oryantizm, yani Doğulunun bütün öznelliğinin içini boşaltarak onu kendisini temsil edemez kılan akademik ve popüler külliyat alabildiğince varlığını sürdürüyor. Sadece Marx ve çağdaşları kadar doğrudan ifadeler yerine detaylarda saklanan, kriz anlarında parlayıp sönen (11 Eylül sonrası Doğu'ya dair tasvirler gibi) ve çok daha 'bilimsel' bir hal alan yeni şekliyle karşımızda.

Uluslararası İlişkiler alanında önde gelen isimlerden biri olan gazeteci Robert D. Kaplan yine bu disiplinin bir hayli popüler ve etkin olan bir dergisine (*ForeignPolicy.com*) 25 Mayıs 2015'te

yazdığı bir yazıda en az Marx kadar doğrudan bir ifade kullandı: "Emperyalizmin modası geçmiş olabilir, ama tarih şunu gösteriyor ki onun tek alternatifi, bugün [Ortadoğu'da] şahit olduğumuz kaostur". Yani şunu demeye çalışıyor: Batı-dışı dünyada düzeni restore edebilen tek kurum emperyalizm olmuş ve onun sahnedeki çekildiği bugünün dünyasında bölgede kaos hakimdir. Üstelik bu respitin kendisine ait olmadığını, tarihin biz insanları bu gerçeklik ile başbaşa bıraktığını, dolayısıyla ifadenin itiraz edilemez bir olgu olarak ortaya çıktığını da ustalıkla belirtmeyi ihmal etmeden. Bu alıntılanan ifadeler, *ForeignPolicy.com* tarafından yazının spotuna çekildiği gibi hemen altında IŞİD'in tehdidi altındaki Palmira'nın kalıntılarına dair büyük bir fotoğraf da bu ifadelere eşlik ediyor.

Kaplan'a göre yaşanan bütün kaosu en son ve belirleyici sebebi, ABD Başkanı "Barack Obama'nın Amerika'nın bölgedeki organize eden ve istikrar sağlayan büyük güç rolünü sona erdirmesi" olmuştur. Dolayısıyla Kaplan'ın Ortadoğu'da düzenin

yeniden restore edilmesi noktasında bulduğu cevap da kolaylıkla ortaya çıkıyor: ABD'nin bölgeye yeniden dönerek dümeni ele alması. Fakat haklı olarak farkında ki ABD geriye döndüğünde eski düzeni bulmayacak. Şu satırlar kendisine ait:

Bölgedeki güçlü Arap diktatörlükleri bölgesel bir kriz durumunda Amerika için her ülkede muhatap bulabileceği tekil bir aktör imkânı sağladıkları için Amerikan çıkarlarına uygundular. Fakat şimdi böyle bir durum yok. Birçok ülkede kaygılarımızı iletteceğimiz yetkili bir kişi söz konusu değil. Kaos sadece güvenlik ve insani bir problem değil, Amerika'nın güç planlaması için de ciddi bir engel.

Kaplan'ın temel derdi, yaşanan çatışmalardaki insani kayıplardan çok, kaosun Amerika'nın çıkarlarına hanel getirmesi.

Demokrasiden ziyade bölgede düzenin restore edilmesinin en acil sorun olduğunu belirten Kaplan'a göre, bunu yapabilecek yegâne emperyalist güç (bunu 2017'de yeni başkanla birlikte başka bir isim altında yapacak olsa da) Amerika Birleşik Devletleri'dir. Dolayısıyla yazının spotuna çekilen cümlelerin aleni bir şekilde ifade ettiği gibi Doğular, kendilerini yönetemezler. Batılı bir güç tarafından yönetilmeleri gerekir ki içinde buldukları kaos ve anarşi ortamından kurtulsunlar. Bu ihtiyacı da yönetici Batı'nın bölgeyi terk etmesinden sonra ortaya çıkan kaos net ve açık bir şekilde kanıtıyor(!)

Elbette Robert D. Kaplan'ın bu ifadeleri tek bir yazıya indirgenemeyebileceği gibi Kaplan'ın

kendisine ait olan bir düşünce de değil. Daniel Pipes, Bernard Lewis ve geç dönem Samul Huntington'un öncülük ettiği ve yeni-Oryantalizm olarak tanımlanabilecek bir söylemin içinden konuşan Kaplan, Amerikan karar vericiler arasında bir hayli popüler bir isim. Dag Tuastad'ın *Third World Quarterly*'deki (2010) konuyla ilgili detaylı makalesinde aktardığına göre, Kaplan'ın "Anarşi'nin Gelişi" (*The Coming of Anarchy*) başlıklı kitabı Amerikan karar vericiler arasında okunan bir kitap. Dolayısıyla Kaplan'ın *ForeignPolicy.com*'da dile getirdiği düşünceleri, Doğu ve Batı arasında uzun süredir kurduğu ve içinden konuştuğu kategorik ayrımın sadece yeni bir tezahürü.

Örneğin, henüz 1994'te yeni-Oryantalistlerin sözcüsü *The Atlantic* için yazdığı "The Coming Anarchy" (Yaklaşan Anarşi) başlıklı makalesinde Kaplan şu ifadeyi kullanmaktadır: "Batı Aydınlanmasının giremediği ve kitlesel fakirliğin bulunduğu yerlerde insanlar özgürlüğü şiddetle ararlar. Afganistan ve başka yerlerde bunu dolaylı bir şekilde deneyimledim... fiziksel saldırganlık insan olmanın parçası". Bu ifade, Oryantalist geleneğin başından itibaren kurduğu ikiliğin, Batı ve Batı-dışı arasındaki aşılmaz farkın, bugün başka ifadelerle tekrarlanmasından başka bir şey değil. Dolayısıyla, Doğu'nun içinde bulunduğu kaosu ve anarşiyi çözecek olan ya emperyalizmin restorasyonu ya da Batı Aydınlanmasının bu toplumlara bütünüyle nüfuz etmesi. İlki, yani emperyalizmin dönüşü de zaten ikincisini imkân kılmak için Ortadoğu'da.

Demokrasiden ziyade bölgede düzenin restore edilmesinin en acil sorun olduğunu belirten Kaplan'a göre, bunu yapabilecek yegâne emperyalist güç (bunu 2017'de yeni başkanla birlikte başka bir isim altında yapacak olsa da) Amerika Birleşik Devletleri'dir.

Kaplan'ın kurduğu Doğu ve Batı arasındaki bu hiyerarşik ikilik (*hierarchical dichotomy*), yine *The Atlantic* makalesinde Filistinliler ve İsrail arasındaki karşılaştırmasında net bir şekilde kendini göstermektedir. Ona göre, "Gazze banliyölerindeki şiddet eğilimli genç kültür" bölgedeki gelecek anarşi çağı için bir göstergeyken, "İsrail ise İslam'ın geniş ve istikrarsız sahasının ortasında Yahudi etnik bir kale gibi" durmaktadır. Dolayısıyla, Kaplan'a göre Batı ve İslam coğrafyası arasında kurulan ikilikte İslam coğrafyası şiddet ve anarşinin coğrafyasını temsil ederken, Batı'ya düşen bu coğrafyayı gerek emperyalist vasıtalarla gerekse Batı Aydınlanmasının yerleşmesi ile uysallaştırmaktır. Aksi takdirde, kendi ifadeleriyle belirtmek gerekirse, bu coğrafyaya (kaosun hâkim olduğu Ortadoğu'ya) karşı "daha etkin bir savunma hattı" oluşturmanın imkânı yoktur.○

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi